

ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ІНВЕСТИЦІЙНО- ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

*С. З. Манів,
заступник завідувача кафедри "Економічної теорії",
Івано-Франківський університет права імені короля
Данила Галицького*

Дана стаття присвячена дослідженню проблем захисту інтелектуальної власності. В ній обґрунтовується необхідність застосування ефективних методів використання інвестиційно-інноваційних можливостей в розвитку економіки держави.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В нинішніх умовах господарювання розвиток ринкових відносин характеризується підвищенням активності зростання експортно-імпорتنних операцій, розширенням партнерських стосунків з зарубіжними державами, впровадженням в виробництво найновіших досягнень інноваційного та організаційного прогресу.

В Україні за останні роки відбулися помітні зрушення в розвитку національної економіки, визначені головні пріоритети її стратегії як в цілому в державі, так і в регіоналізації економічного розвитку, враховуючи особливості кожного регіону.

Проте посилення розвитку інноваційної стратегії не може здійснюватися без належного вивчення і обґрунтування не тільки ролі та значення інвестиційно-інноваційної діяльності у теорії економічного зростання, а й вирішення проблеми правової основи захисту інтелектуальної власності в інвестиційно-інноваційному розвитку держави. Нині діючі законодавчі акти не в повній мірі відповідають вимогам глобалізації світової економіки та захисту прав інтелектуальної власності, що не дає можливості активно співпрацювати з високорозвинутими зарубіжними державами. Актуальність цієї проблеми полягає ще й в тому, що забезпеченням ефективного розвитку процесів інноваційної економіки поряд з державою повинні на належному рівні займатись регіо-

ни, місцеві органи самоврядування та безпосередньо суб'єкти господарювання.

В зв'язку з цим проблеми інтелектуальної власності авторства і захист авторського права стають надзвичайно важливими. Перехід людства до етапу цивілізованого рівня економічного розвитку висунув значні проблеми щодо захисту нового виду капіталу творчої активності людей — захисту прав інтелектуальної власності.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Найважливішим завданням сучасної інноваційної політики в економічному розвитку будь-якого регіону і держави в цілому є впровадження в виробництво найновіших досягнень науково-технічного прогресу, який в основному базується на рівні розвитку інтелектуального потенціалу. Тому активізація інвестиційно-інноваційної діяльності потребує не лише детального аналізу та виявлення недоліків, а й глибоких досліджень у цій сфері, без яких неможливо забезпечити високі темпи ефективного розвитку національної економіки.

Інтелектуальна власність сьогодні все більше відіграє значущу роль в формуванні державної стратегії розвитку, його економічного потенціалу, випуску конкурентоздатної продукції, особливо на зовнішньому ринку. Таким чином, суб'єкти права інтелектуальної власності потребують не тільки вміння всебічного фахового забезпечення

процесів їх створення, а й правової охорони та захисту авторських прав.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інтелектуальна власність є однією із головних складових інноваційного розвитку держави, його прогресу в усіх напрямках зростання виробництва галузей національної економіки, прискореного піднесення добробуту населення.

Вчені економісти вважають, що інтелектуальна власність — це матеріально виражений результат розумової діяльності, який охороняється законодавчими актами і офіційними документами (патентами, свідоцтвами) і надає автору виключне право на нього [1, 34].

Результатом впровадження в виробництво інноваційних досягнень науковотехнічного і організаційного прогресу є інтелектуальний капітал, основою якого є інтелектуальна власність. Носієм інтелектуальної власності є людина, її науковий потенціал, що проявляється в її здібностях до творчого мислення, пошуках інновацій та їх впровадження в життя.

Головною метою інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку і використання науковотехнічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції [2, 3], йдеться у статті Закону України "Про інноваційну діяльність".

Цей закон цілеспрямований на необхідність розробки й реалізації власної інноваційної політики. Досвід економічно розвинених країн свідчить, що стійке збалансоване економічне зростання в країні базується, в першу чергу, на впровадженні технологічних інновацій в галузі промисловості. Показником рівня інноваційної активності промислових підприємств є стабільність та конкурентоспроможність економіки країни.

Як показують результати дослідження і аналізу економічної активності в Україні, що з кожним роком скорочується кількість інноваційно активних підприємств. Якщо в 1990-х роках інноваційно активних підприємств було в межах 19—26 %, то після 2000 року їх кількість в даний час скоротилась більш як у два рази і становить в межах 10—11,5 %.

Таке різке падіння інноваційної активності, як показують результати досліджень, спричинено в першу чергу явищами економічної кризи в кінці минулого століття, а також недосконалістю нормативно-законо-

давчої бази щодо охорони інтелектуальної власності. Певний вплив на зниження інноваційної активності зумовили несприятливі соціально-економічні умови перехідної економіки, в першу чергу, відсутність достатнього фінансування, високі кредитні ставки, особливо для довготермінових кредитів, зношеність активної частини основних виробничих фондів, низький коефіцієнт їх оновлення, скорочення реальних обсягів фінансування науково-технічного комплексу.

Як показує передовий досвід країн з високим рівнем їх економічного розвитку, зокрема Європейського Союзу, високі темпи як в кількісному, так і якісному вимірі досягнуті за рахунок інноваційної активності, яка становить в межах 60—75% (Нідерланди — 62%, Австрія — 67%, Німеччина — 64%, Данія — 71%, Франція — 74%), що у 5—6 разів вище ніж інноваційна активність в Україні. В 2007 році вона становила 11,5% [3, 106].

Проблема формування активної і ефективної інвестиційно-інноваційної політики нині є наріжним каменем у період становлення в Україні ринкових відносин та інтеграції української економіки в міжнародний ринок. Розв'язання цієї проблеми повинно здійснюватись шляхом глибокого вивчення, аналізу та творчого осмислення як вітчизняного, так і світового досвіду в інвестиційній сфері.

Вченими-науковцями важливе значення надається організаційно-економічним заходам щодо підтримки інноваційної діяльності на різних рівнях управління, зокрема формування інноваційних структур на базі регіональних центрів науки та освіти [4].

Як показують проведені дослідження, інноваційна політика, як складова державної інвестиційної політики розробляється і реалізується на трьох рівнях:

- інноваційна політика на макрорівні економіки;
- регіональна економічна політика;
- політика сприяння розвитку інноваційної діяльності підприємства.

Проведений аналіз стверджує, що інвестиційна політика є суспільно необхідною діяльністю, яка в комплексі повинна задовольняти потреби суспільства на всіх його ієрархічних рівнях. Однак недосконалість окремих нормативно-законодавчих актів, і в першу чергу із захисту інтелектуальної власності, призводить до того, що окремі інвестори з метою отримання найбільшого прибутку не завжди враховують суспільні інтереси: держави, територіальної грома-

ди, окремих верств населення, що проживають на певній території щодо безпечних і належних умов життя, праці, харчування, комунально-побутового обслуговування. Такі випадки ми повсякденно бачимо по телебаченню і слухаємо радіо. На жаль, вони мають місце як в столиці України м. Київ, так і в більшості обласних центрів (Харків, Одеса, Дніпропетровськ, Львів, Івано-Франківськ і др.), а також, як свідчить інформація, найбільше їх в Автономній республіці Крим. Прагнучи отримати максимальний прибуток, інвестори порушують навіть існуючі нормативні вимоги, що приводить до вищеперахованих негативних наслідків, а також до:

- зниження якості продукції, робіт, послуг, які надаються населенню та організаціям;
- нераціонального і неефективного використання природних ресурсів, та байдужість до збереження довкілля;
- недотримання умов генеральних планів містобудування;
- недотримання нормативних актів антимонопольного законодавства;
- недотримання конкурентного середовища на ринку інвестицій та утримання від недобросовісної конкуренції тощо [5, 22].

Крім перерахованих негативних факторів, можна назвати ще ряд непередбачуваних, які можуть проявитися лише в часі.

При використанні в інвестиційно-інноваційній діяльності інтелектуального потенціалу дуже важливо враховувати ситуацію, яка склалася в часі на момент можливого його впровадження. У більшості напрямів розвитку багатогалузевого соціально-економічного комплексу в значній мірі його розвиток залежить не тільки від внутрішніх, але й зовнішніх факторів. Для України залишається складною ситуація в тому, що стратегія соціально-економічного розвитку в значній мірі залежить від перспективи розвитку власного паливно-енергетичного комплексу. Як відомо, Україна забезпечує власні потреби в виробництві газу в межах до 25%, а нафти — не більше 10%. Ці важливі енергетичні ресурси для України є критичним імпортом, на що вона витрачає великі обсяги коштів. Враховуючи складну світову ринкову ситуацію в ціновій політиці на енергетичні ресурси, нині необхідно вести жорстку політику щодо економічного і ефективного їх використання, впровадження новітніх енергозберігаючих технологій, різкого зниження енергоресурсів на одиницю виробленої продукції і наблизитись по цьому показнику до Євро-

пейського рівня. Разом з тим найновіші інноваційні досягнення з науковотехнічного та організаційного прогресу необхідно впроваджувати в розвиток, розширення видобутку і виробництва власних енергоресурсів, враховуючи наявність великої кількості родовищ нафти і газу. Зокрема, в шельфах Чорного і Азовського морів.

На базі найновіших досягнень в галузі енергетичного комплексу доцільно розвивати нині діючі родовища нафти і газу у Карпатському, Придніпровському і Північно-Східному регіонах України. Ці проблеми під силу вирішити тільки в результаті впровадження в виробництво уже наявного інтелектуального потенціалу з цього напрямку. Саме по цьому напрямку доцільно глибоко вивчити стан галузі, переглянути і вдосконалити нормативні і законодавчі акти щодо захисту прав на інтелектуальну власність та їх стимулювання за впровадження.

Необхідно у графі звітності про набуття прав інтелектуальної власності та використання об'єктів права інтелектуальної власності (Форма № 4-нт, затверджена наказом Держкомстату України 19.07.2006 № 339 річна) включити п.6. "Прибуток (дохід) від використання винаходів, корисних моделей, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій" із попередньої форми, яка відмінена "Звіт про надходження та використання об'єктів промислової власності" (форма № 4-нт, яка була затверджена наказом Мінстату України від 06.07.95 № 168, за погодженням з Держпатентом України). Відсутність у новій формі № 4-нт цього пункту лишає як морального, так і правового стимулу щодо одержання відповідної винагороди за набуття прав інтелектуальної власності і використання їх в господарській діяльності.

Звітність суб'єктів господарювання, по новій формі № 4-нт, які використовують бюджетні кошти на НДДКР не відображає фактичного використання цих коштів і не дає можливості визначити ефективність від впровадження результатів інтелектуальної власності.

При розробці комплексного плану розвитку країни на стратегічну перспективу, розвиток і розширення енергетичних ресурсів має бути виділений окремо як головний пріоритетний напрям соціально-економічного розвитку України. Для цього мають бути залучені довгострокові прями власні і по можливості — іноземні інвестиції з метою стимулювання реалізації інвестиційних проєктів, які спрямовані на вирішення стратегічно важливої галузі економіки.

Таблиця 1. Зовнішня торгівля товарами млн дол. США

Роки	Експорт	Імпорт	Сальдо
2000	14572,5	13956,0	+616,5
2005	34228,4	36136,3	-1907,9
2006	38368,0	45038,6	-6670,6
2007	49296,1	60618,0	-11321,9

Враховуючи, що з наступного 2009 року ціна на газ досягне рівня 350—360 доларів за одну тис. м³, або зросте майже у два рази, зрозуміло, яке значення матиме для економіки України, особливо для енергомістких галузей таких як металургійна, машинобудівна, хімічна тощо. Здороження газу призведе до підвищення собівартості продукції і відповідно її ціни на одиницю продукції. А саме продукція металургійної і хімічної промисловості є домінуючими нині в експортній продукції (біля 50%). Підвищення ціни на експортну продукцію може негативно вплинути на обсяг експорту, баланс якого є нині негативним, і в 2008р. очікується понад 12 млрд доларів США.

Перевищення імпорту над експортом означає, що держава підтримує імпортного товаровиробника, скорочує можливості розвитку власної економіки, знижує можливості працевлаштування працездатних людей, зростання безробітності.

Як відомо, ринкова економіка не існує без конкуренції. Вихід будь-якого товаровиробника на ринок визначається як вступ його в конкурентну боротьбу. Конкурентна боротьба висуває ряд вимог і умов, що визначають положення і поведінку ринкової структури на ринку. Конкуренція виступає у вигляді суперника між товаровиробниками, які пропонують ринкові ідентичну або замінну продукцію, і вона залежить від багатьох факторів, щоб бути конкурентоздатним на ринку.

Сьогодні в період глобалізації ринкової економіки, конкурентоздатність проявляється на всіх рівнях господарської діяльності (міжнародному, галузевому, підприємства, індивідуальному), і кожний рівень має свою специфіку конкурентоздатності. Кінцевим результатом кожного рівня є одержання максимального прибутку і завоювання іміджу на ринку, розширення його сектору впливу на перспективу.

В зовнішньоекономічній діяльності домінуючу роль відіграє держава, яка прямо чи опосередковано впливає на поліпшення конкурентоздатності продукції, яка пропонується і на яку є попит на зовнішньому ринку. Однак із усіх складових зовнішньоекономічної діяль-

ності найважливішим є захист власного товаровиробника, його іміджу, його інтелектуальної власності. В цьому заключається державна політика як система цілеспрямованих заходів на створення нормативно-правового поля конкурентних переваг, які є в розпорядженні національних товаровиробників і можуть відігравати істотну роль в забезпеченні їх успішної конкуренції на світовому ринку [6, 44].

При виробленні конкурентної стратегії необхідно достатньо глибоко знати кон'юнктуру ринку, її головні перспективні напрями розвитку, основні сильні і слабкі сторони можливих конкурентів, перспективні галузі, на товари яких попит буде зростати, обсяги його виробництва, ціна, методи транспортування, доставка товарів споживачу, гарантія якості та після продажне обслуговування.

В зовнішньоекономічній діяльності дуже важливо чітко визначити свої можливості щодо експорту товарів і зниження імпорту на товари, які можна виробляти в себе. Нині Україна імпортує велику кількість товарів, особливо продуктів харчування і товарів легкої промисловості, які можуть вироблятися в Україні. Для цього є відповідні матеріально-сировинні ресурси, достатність кваліфікованих робітників, що, з однієї сторони сприятиме зростанню власного виробництва, а з іншої — зайнятості працездатних людей у суспільно корисній роботі та зменшення безробіття.

Вирішенню цієї проблеми має сприяти уряд, його допомога в створенні власному товаровиробнику відповідного протекціонізму, морально і матеріально його заохочувати і безперечно забезпечити нормативно-правові основи захисту його і особливо захисту прав інтелектуальної власності, спрямованих на прискорений розвиток виробництва товарів, що експортуються. З цієї метою доцільно було б розробити програму проведення конкурсу-відбору на кращий інноваційний проект щодо зростання виробництва власних товарів, які нині експортуються.

Зрозуміло, що для прискореного впровадження нововведень у виробництво ліквідної продукції потрібні певні інвестиції (кошти). Як показує досвід економічної діяльності передових країн світу: Європи, Америки, азійських країн, зокрема, Японії, Кореї, в сферу капітального будівництва спрямовується до 35% і більше ВВП. Чи є такі можливості в Україні? Безперечно, є. Це підтверджують результати

економічної діяльності за перше півріччя 2008 р., де за рахунок мобілізації всіх видів ресурсів Урядом України запропоновано додатково до Бюджету України залучити понад 30 млрд гривень. Значну частину цих додаткових коштів доцільно спрямувати на вирішення проблем збільшення виробництва експортної продукції і нарощування виробництва продукції, яка імпортується і обов'язково в цій справі домогтися позитивного сальдо.

Доцільно було б також кошти, які мають повертатись як заощадження населенню зарахувати їх власникам заощаджень як депозитні вкладення з виплатою відповідних відсотків, а самі кошти за цільовим призначенням направити на зростання виробництва конкретної програми на збільшення випуску товарів, що імпортуються, і в першу чергу критичного імпорту.

Крім вищенаведеного, Уряду України разом з Національним банком необхідно посилити увагу щодо збільшення обсягів кредитів та надання відповідних пільг (процентних ставок) на інвестування проектів, пов'язаних з інноваційними нововведеннями у промисловому виробництві ліквідних товарів та посилення заохочення як фізичних, так і юридичних осіб в науково-творчій їх діяльності щодо створення і впровадження в виробництво новітніх розробок як об'єктів інтелектуальної власності і їх належної охорони.

Невиправданою є нині інвестиційна політика держави, коли наявні бюджетні кошти, що направляються в економічний розвиток, розподіляються не пропорційно. Для того щоб більш рівномірно і пропорційно зростала кількість підприємств, які займаються інноваційною діяльністю, впровадженням в дію винаходів, новин науки і техніки, що є результатом посилення ролі фізичних і юридичних осіб, які є авторами інтелектуальної власності, необхідно пропорційно в регіонах передбачати і бюджетні інвестиції.

Проведені дослідження і аналіз виділення і використання бюджетних інвестиційних ресурсів підтверджують, що в індустріальні сім регіонів (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Харківська області та м. Київ) спрямовується до 90% бюджетних коштів на інвестиційні проекти. А на останні 20 регіонів припадає в межах 10% [7, 17]. Безперечно, що це негативно впливає на загальний економічний розвиток держави, не стимулює інші регіони займатися інноваційною діяльністю, не маючи достатніх інвестиційних ресурсів на ці цілі.

З метою об'єктивного і спра-

Таблиця 2. Структура прямих іноземних інвестицій

По галузям	Обсяг по Україні	%	Обсяг по Івано-Франківській обл.	%	Співвідношення Івано-Франківської обл. до України, %
Усього	29489,4	100	385,1	100	1,3
в т.ч.					
-промисловість	8138,0	27,6	281,1	73,0	3,5
-сільське госп.	557,1	1,9	46,8	12,1	8,4
-будівництво	1619,0	5,5	9,2	2,4	0,6
-транспорт	1276,9	4,3	2,7	0,7	0,2
-інші	17898,4	60,7	45,3	11,8	0,3

ведливого підходу до проблеми розподілу коштів було б доцільно розробити нову систему і підхід до цієї справи. Зокрема, висувається пропозиція здійснювати розподіл бюджетних коштів на ці цілі з розрахунку на душу населення, яке проживає у відповідному регіоні. Це в однаковій мірі стимулюватиме всі регіони, визначивши свої можливості і пріоритети в розвитку економіки регіону. Такий підхід підніме імідж органів владного управління національним господарством, сприятиме розвитку місцевої ініціативи до впровадження інноваційних досягнень та залучення до розробки і впровадження наукових досягнень великої когорти новаторів інтелектуального потенціалу.

Державні органи повинні не забувати, що в економіці інтелектуальний капітал відіграє провідну роль і є важливою складовою компонентою, яка визначає ринкову вартість того чи іншого виду продукції, її якість та конкурентоспроможність.

Світова практика підтверджує, що тільки максимальне використання інтелектуального потенціалу сприяє прискореному розвитку і впровадженню новітніх технологій в економіку. В сучасних умовах господарювання в першу чергу інтелектуальна власність, а не матеріальні активи відіграють домінуючу роль в розвитку держави. В багатьох іноземних фірмах, наукових компаніях інтелектуальні активи є набагато цінніші за їх матеріальні ресурси. Нині співвідношення інтелектуального капіталу до загальної вартості таких фірм в середньому складає 10 до 1 [8, 64]. А в цілому в розвинуті країнах інтелектуальний капітал підприємств складає 50—70%. Одночасно в промислово розвинених країнах законодавчим чином встановлено мінімальний обсяг бюджетних асигнувань на інноваційну діяльність. Наприклад, у Японії визначено, що бюджетні кошти, які виділяються на розвиток фундаментальних досліджень, не можуть становити менше 3% валового національного доходу. В Україні Законом "Про інноваційну діяльність" [2] встановлена також норма фінансування науки та інновацій за рахунок бюджетних асигнувань в обсязі 1,7% до ВВП, але вона постійно не витримується і витрати на науку закладаються в бюджеті за залишковим принципом. Для захисту інноваційних інтересів держави навіть ті кошти, що виділяються, повинні направлятися на конкретні нововведення, а не взагалі і в основному на заробітну плату наукового персоналу. Таким чином, не створюються умови

для стимулу і нарощування обсягів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР).

З метою оновлення техніко-виробничого потенціалу в промисловості держава залучає іноземні інвестиції [3, 144]. На жаль, значна їх частка не залучається в основні галузі економіки (таблиця 2).

Як видно із таблиці 2, тільки 27,6% іноземних інвестицій в минулому році направлено в промисловість, а в сільське господарство 1,9% (?), в будівництво 5,5%. В той час інші галузі становлять 60,7%. Така політика використання іноземного інвестиційного капіталу не сприяє високому впровадженню інновацій в економіку наявного інтелектуального потенціалу.

Як бачимо із викладеного в проведеному дослідженні, держава не достатньо уділяє належної уваги інноваційно-інвестиційним процесам та впровадженню наявних власних розробок інтелектуального капіталу.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи наведене, можна зробити наступні висновки:

1. Стратегічний розвиток національної економіки в період її глобалізації неможливий без активної політики впровадження в промислово-виробництво найновіших інноваційних досягнень, які базуються на інтелектуальній власності фізичних і юридичних осіб.

2. Сучасна економіка, її науковий прогрес і розвиток базуються на новітніх технологіях, глибоких знаннях, володінням кон'юнктури ринку, рівнем попиту на ту чи іншу продукцію, попиту на ідеї в провідній галузі економіки. В цьому інтелектуальна власність займає провідне місце серед наукових підходів щодо вирішення цих проблем.

3. На державному рівні слід докорінно переглянути політику щодо значного збільшення обсягу інвестиційних ресурсів в економіку країни та розумного і ефективного їх використання, враховуючи критичний імпорту, ліквідність продукції та збільшення виробництва продукції, яка сьогодні експортується і може виготовлятися в регіонах країни.

4. Необхідно вдосконалити сис-

тему захисту прав інтелектуальної власності, яка в різних формах є основою економічного розвитку суспільства і визначає його перспективу.

5. Рекомендувати Держкомстату України включити п. 6. "Прибутков (дохід) від використання винаходів, корисних моделей, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій", що був в попередній формі №4-нт "Звіт про надходження та використання об'єктів промислової власності" у нову форму №4-нт "Звіт про набуття прав інтелектуальної власності та використання об'єктів права інтелектуальної власності", затверджену наказом Держкомстату України 19.07.2006 №339 річна.

Література:

- Добрині Г.П., Пархоменко В.Д. Патентна інформація і документація. Патентні дослідження. — К.: Інститут інтел. власн. права. 2004. — с. 96
- Закон України "Про інноваційну діяльність" (Відомості Верховної Ради, 2002. №36. ст. 266. (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 380 — IV (380—15) від 26.12.2002.).
- Статистичний збірник. Україна у цифрах 2007. — К.: Консультант. — 2008. 132, 144 с.
- Долішній М.І., Бойко Є.І. Іщук С.О. Організаційно-економічні напрями активізації інноваційної діяльності в Україні: регіональний аспект // Регіональна економіка. Львів. ІРД. — 2004. — № 1. — С. 48—54.
- Крейдич І.М. Державне регулювання інвестиційної діяльності // Економіка і держава. — К.: 2007 — № 11. — С. 22.
- Павленко Ф., Якубовський Н. Повышение конкурентоспособности производства в странах с переходной экономикой // Экономика Украины. — 1998. — С. 42—51.
- Філіна Г.І., Кравченко М.Н. Проблеми інноваційного розвитку економіки України. // Економіка і держава. — № 5. — К.: 2007. — С. 17.
- Малишко О. Вимірювання інтелектуального капіталу в європейських компаніях // Інтелектуальна власність. — 2006. — № 1. — С. 64.